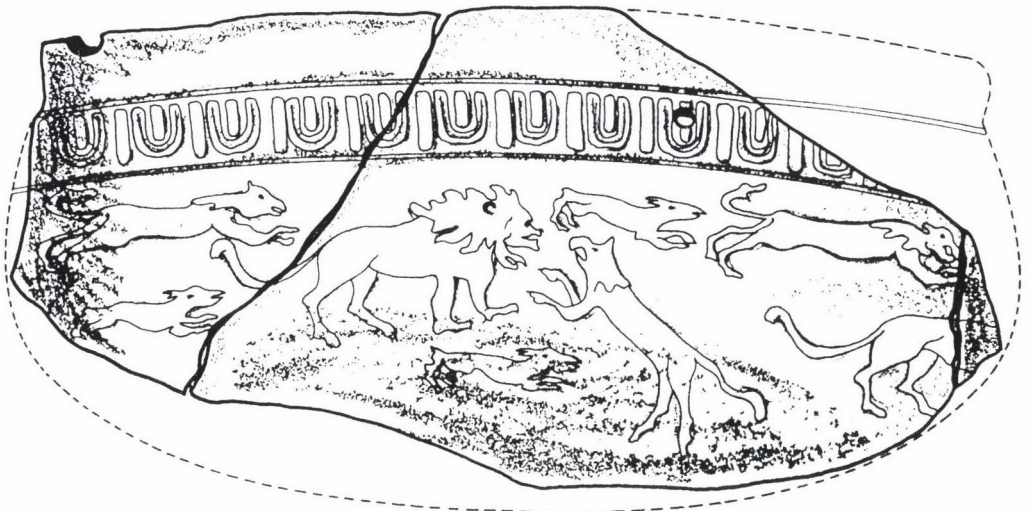

A Barbaricum ösvényein...

A 2005-ben Kecskeméten
tartott tudományos
konferencia előadásai

Kecskemét, 2011

2005. november 2-3. Kecskemét Cifrapalota

A Szkíták, kelták, szarmaták és germánok az újabb kutatások tükrében című régészeti konferencia anyaga

Szerkesztette: SOMOGYVÁRI ÁGNES

V. SZÉKELY GYÖRGY

Angol fordítás: Kulcsár Valéria

A kötet lektorai: Bartosiewicz László, Berzsenyi Brigitta, Fodor István, Istvánovits Eszter, Kemenczei Tibor, Kocsis László, Kulcsár Valéria, Mráv Zsolt, Nagy Margit

Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Múzeuma

Felelős kiadó: Rosta Szabolcs megyei múzeumigazgató

A múzeum fenntartója a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat

A kötet megjelenését támogatta:

A kötetet tervezte és a nyomdai előkészítés munkáit végezte: Zalatnai Pál

A nyomdai munkákat végezte: Print 2000 Nyomda Kft., Kecskemét • Felelős vezető: Szakály Tibor

ISSN: 2061-2931

ISBN: ISBN 978-963-9815-16-2

Wicker Erika – Knip István Árkok, sáncok, kérdések

(Előzetes jelentés az Apostag – Szilas-Kelet lelőhelyen végzett feltárásról)

Az előzetes terepbejárások neolitik és szarmata kori lelőhelyet jeleztek Apostag (Bács-Kiskun megye) Szilas nevű határrészének keleti felén, ahol az M8-51. út építése előtt 2005. április-júliusában megelőző feltárást végeztünk. A lelőhely a környezetükből alig kiemelkedő, alacsony dombokon helyezkedett el az 51. sz. főutat és az Apostag–Dunaegyháza utat összekötő földút mentén. A leletmentéssel érintett 300 x 25 méteres területen 90 szarmata telepobjektumot (34 árkot, 38 gödröt, 15 cölöplyukat, 3 kopolyát) és 9 sírt, valamint egy újkori kutat tártunk fel.¹ A településrész objektumai helyenként egymásra ásva, gyakran pedig kisebb csoportokat alkotva, igen ritkán helyezkedtek el.

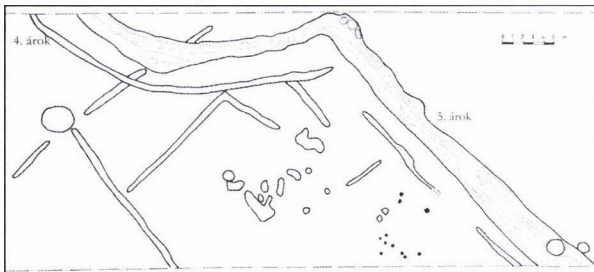
A feltárt terület egymástól jól elkülönülő részekre tagolódott. Nyugati harmadán egy nagyméretű árokrendszer mellett állattartásra utaló karámárkok és kopolyák, közepén egy másik nagy árokrendszer, keleti harmadán pedig ritkás telepnyomok és a temető néhány sírja jelentkezett.

A telepobjektumok közé tartozott – néhány megszóktott, szabályos, *méhkas alakú gödrön* kívül – számos sekély, *amorf alakú gödör*, melyek egy tömbben, a temető nyugati szélénél voltak, annak objektumait több helyen vágták. Rendeltetésük meghatározásában sem a bennük talált igen kis mennyiségű, durva házi kerámia, sem pedig szabálytalan alakjuk nem segített.

A leletmentett terület nyugati szélén, az *állattartó karámok* közelében három közepes méretű *kopolyát* tártunk fel, melyek értékelhető mellékleteket nem tartalmaztak. Csak egyikükben találtunk egy kutyavázat,

alatta és felette pedig számos szarmata edénytöredéket, melyek több edényhez tartoztak.

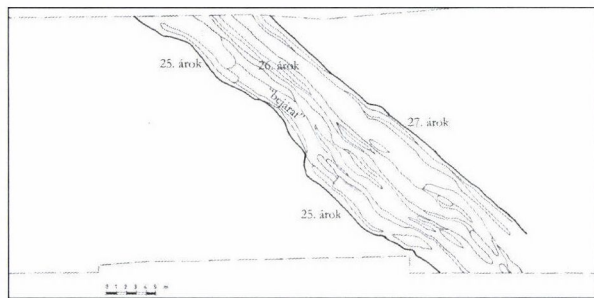
A megkutatott területen többféle *árkot* sikerült megfigyelnünk. Egyfelől a település állattartó részéhez tartozó nagyméretű karámárkok voltak, másfelől olyan igen nagyméretű *árokrendszerek* szakaszai, melyek a település valamiféle védelmére szolgálhattak. Az egyik árokrendszer legnyugatibb tagjai az 5. és a 4. árkok voltak. Közülük a keskeny, sekély 4. árok az 5. árok vonalát kísérte végig. A kb. 2 m szélességű, változó mélységű, igen tagolt fenekű 5. árok a feltárt területet északnyugat-délkeleti irányban vágta át (1. ábra).

1. ábra: A 4-5. árkok egy részének felszínrajza.

Metszete rendkívül érdekes volt: szinte teljes feltárt hosszában az árok két szélén jelentkezett egy 20–30 cm széles és ugyanennyivel az árok fenékszintje alá nyúló lemélyítés, mely az árkot kétoldalt határoló cölöpsorok alapárka lehetett (1–2. kép).

A másik nagy, az előbbivel párhuzamos, a 25–26–27. árkok alkotta árokrendszer a 4-5. árkoktól mintegy 40–45 méterre került elő (2. ábra).

2. ábra: A 25-26-27. árkok egy részének felszínrajza.

¹ Nem hallgathatjuk el a feltárást kísérő és munkánkat folyamatosan nehezítő problémákat sem. Mivel a terület közepén hosszában keresztülhúzó földút használatát folyamatosan biztosítani kellett, a feltárást csak sakkáblaszerűen, a földút többszöri áthelyezésével sikerült megoldanunk. A humuszos megkezdésekor kiderült, a megszóktotnál lényegesen vastagabb talajréteget kellett eltávolítanunk a felszínről, melynek jelentős része homok volt, vastagsága pedig elérte helyenként a 180–200 cm-t. További gondokat okoztak a szelvényfalakba folyamatosan beköltöző partifecskék. Mivel a szelvényfalak a földút áthelyezése miatt folyamatosan változtak, sehol sem tudtuk biztosítani a védett madarak zavartalan költését. A Kiskunsági Nemzeti Park illetékesével való egyeztetés után a szelvényfalakat raschelhálóval fedtük be, legvégül – egyedüli szerencsés megoldásként – a szomszédos egykori homokbányában alakítottunk ki a fecskék számára új partfalakat.

Az egymás közelében, párhuzamosan futó három árok mélysége jelentősen eltért egymástól. A középső és keleti (26–27.) árkok tagolt aljúak, ám a nyesett felszínhez képest sekélyek voltak, a 25. árok azonban a nyesett szinttől mintegy 80 cm mélységben végződött. Szélessége 200 cm körüli, oldala függőleges, helyenként rézsűs, alja pedig többnyire egyenes volt. Ennek az árokrendszernek külön érdekessége, hogy az árokfenék kétoldali hirtelen „felugrásával” egy kb. 15 m hosszú szakaszon igen sekélyvé vált. Mivel az árok utólagos betöltésére utaló semmiféle nyomot nem találtunk, a sekélyebb szakaszt is az árok eredeti részének tartjuk. Magyaroztatát csak abban látjuk, hogy egyfajta bejárat, átjáró lehetett az árkon át (3. kép). Ez egyben felveti, hogy mi célt is szolgálhatott a 25–26–27. árkok alkotta rendszer (4. kép).

Azt, hogy hasonló telepjelenségek értelmezése alapján vízvezetésre gondoljunk, hamar elvetettük már csak amiatt is, mert az árokrendszer a terület legmagasabb pontján fut végig. Figyelembe véve a Duna ártéri területének veszélyes közelségét, felmerült az is, hogy talán az áradás elleni védekezéssel függött össze. Gát-szerpe azonban feleslegessé tenné „bejárat” kialakítását, ráadásul a feltárás idején készített légifotó² szerint a sáncrendszer több száz méteren keresztül követhető, és messze elkerüli az árterületet. (Az 5 árokkal jellemzett különleges szerkezetű árokrendszer vonala nem látszott a légifotókon.) Végeredményben csak általánosságban fogalmazhatunk úgy, hogy egy jelentős méretű, sáncos-árkos *védmű* része lehetett. A feltárt területen még egymás közelében elhelyezkedő árokrészek északnyugat-délkelet irányban sugarasan kissé széttartottak, s alkalmazkodtak a környezeti viszonyokhoz. Érdekes, hogy az útjukba eső, mesterségesnek látszó, kúpos kiemelkedést részben megkerülték, részben éppen bele-, majd a másik oldalán kifelé futottak, így azt is a „védelmi rendszer” részévé tették. (A kiemelkedésről a feltárást követő geodéziai fúrások segítségével bizonyosodott, hogy a szarmata kornál korábbi, mesterséges objektum, mely feltehetőleg egy halmos temetkezés maradványa.³) Ez a feltételezett „védmű”-szerep egyben igazolhatná egy, éppen a Duna felé néző, kb. 15 m

széles kapubejárat szükségességét.

A szinte teljesen üres környezetű árokrendszer másik különlegessége, hogy – általános leletszegénysége ellenére – ékszerek kerültek elő belőle. A két bronz- és egy vasfibula odakerülését nehéz magyarázni, és éppily meglepő volt a közeli 34. gödör fenekén talált kisméretű ép bögre és 25 pasztyagöngy előkerülése is, főként annak ismeretében, hogy a gödörben más lelet nem volt. Ezeket és a fibulákat is csak valamiféle áldozattal tudjuk összefüggésbe hozni, s nem zárjuk ki a feltételezett védmű-rendszerrel való kapcsolatukat sem.

A légifotók nemcsak a nagy sáncrendszert, hanem egy igen nagy kiterjedésű *temetőt* is jól mutattak. Feltárható területünk keleti végében kilenc, körárkos és anélküli sírt leletmentettünk. Az ÉNy-DK-i tájolású sírok nagyjából egymás közelében voltak. Figyelemre méltó, hogy a körárkos nélküli sírokat közvetlen a körárkosok mellett, egymáshoz közel, sort alkotva ásták meg. Általában fiatalon elhunytakat temettek el bennük, míg a körárkosokba inkább felnőtteket. Utóbbiak nagy részét kirabolták. Az érintetlen sírok anyaga érdekes viselettörténeti megfigyeléseket tett lehetővé. Két sírban jelentős számú, különböző színű pasztyagöngyöt tártunk fel. A gyöngyök sorokban, a nyak első részén és a csuklótájon voltak, így bizonyosan a ruha nyakát és ujjait díszíthették. A sírokban több bronz- és ezüstfibulát találtunk, többnyire a szegycsont környékén, az egyik váz mellett egymás alatt két fibula is volt. További sírleletek: két bronz fülbevaló, egy bronzgyűrű, egy orsó-gomb, két kisméretű edény töredéke, valamint egy vas-kés és egy vaskard töredékei, továbbá egy római érme. (Aurelianus /270-275/, Antoninianus, MIR. 47. k. 337. sz. Kyzikos 7. emisszió.)

A temető szélén egy 2,8 x 3,6 m nagyságú, részben földbe mélyített, *kemencés ház* került elő, bizonyosan annak a falunak a legszélső objektuma, melyhez a temető és az állattartó rész is tartozott. Maga a falu a feltárt területtől keletre, egy nagyobb kiemelkedésen valószínűsíthető, de megkutatására a megelőző feltárás során nem volt lehetőségünk.⁴

² A légifotózást Czajlik Zoltánnak köszönjük.

³ A domb vizsgálatát Sümegi Pál (SZTE-TTK Földtani és Őslénytani Tanszék) végezte, munkáját ezúton is köszönjük.

⁴ A kézirat zárasakor értesültünk róla, hogy a tervezett út építése már jó ideje folyamatban van.

A feltárási terület jelentős részét vastag homoktakaró fedte. A homok végig a szarmata korszak objektumai felett húzódott, s helyenként eltemetett talajréteget takart. Ez egyértelműen a szarmata kor utáni futóhomokmozgásra utal. A talajtani mintavételek még a fel-

tárás befejezése előtt megtörténtek, vizsgálatuk a kézirat zárásakor még folyamatban van.⁵

⁵ A vizsgálatot Nyári Diána PhD-ösztöndíjas (SZTE-TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék) végzi, munkáját ezúton is köszönjük.

Erika Wicker – István Knippl: Ditches, dykes, questions

In April-June 2005 we conducted a rescue excavation at the site Apostag–Szilas Kelet in connection with the construction works of road M8-51. In the course of these works, at a 300x25 large territory we excavated 34 ditches, 38 pits, 15 post-holes, 3 water-collectors, 9 graves from the Sarmatian Age and a modern well. The find material of the features was poor, except for the few unrobbed graves and pits situated in the vicinity of the ditch system. In the latter a small vessel, fibulas and beads were found.

As a result of the excavation it became clear that we found the edge of a Sarmatian settlement with its corrals, water-collectors, cemetery and a ditch system that probably served as a defence system of the Sarmatian territory. The system of ditches can be well observed on aerial photos made in the vicinity. It could be determined that these ditches belonged to a significant „fortification”. Ditches situated close to each other on the excavated territory, later slightly radially diverge in NW-SE direction and follow the natural circumstances. We suggest a long existing, significant Sarmatian population at the territory judging from the fact that a numerous cemetery can be identified on the aerial photos. A part of this cemetery was excavated. Here we found graves surrounded with ditches and ones without ditches. The find material included fibulas, small vessels and beads (at the neck and at the joints). The site and the ditch system suggest a number of questions the answers to which can add a lot of data to the picture we have on the age in question.

1. kép. Az 5. árok metszete.

2. kép: Az 5. árok kibontva.

3. kép. A 25. árok kibontva a „bejáráttal”.

4. kép. A 25-26-27. árok kibontva.